

Food and Agriculture Organization
of the United Nations

Створення системи контролю за безпекою харчових продуктів на основі оцінки ризиків у циклі виробництва та збуту молочних продуктів в Україні

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Confederation

Federal Department of Economic Affairs,
Education and Research EAER
State Secretariat for Economic Affairs SECO

Впровадження заходів біологічної безпеки на молочних фермах

Володимир Володимирович Поліщук
Національний консультант FAO, епізотолог

Біобезпека

комплекс управлінських заходів спрямованих на підтримання стану здоров'я з метою зниження загрози занесення, фіксації та поширення хвороб, *інфекцій* чи *інфестацій* тварин в, із і всередині будь-якої популяції тварин.

(Біобезпека це захист економіки власника, господарства, території і країни. Її складовими є: походження, переміщення, утримання, догляд, годівля і усе, що безпосередньо чи опосередковано впливає на опірність організму тварини, а також дотримання зоотехнічних і ветеринарних вимог оператором ринку, експлуатаційних характеристик об'єкта здатних запобігти зараженню тварин, контамінації продукції тваринного походження в рамках законодавства + екологія).

Термінологія (МЕБ)

3

Оцінка ризику

оцінка ймовірності і біологічних і економічних наслідків занесення, фіксації та розповсюдження будь-якої небезпеки.

(Усвідомлення загрози, аналіз інструментів протидії і наявних ресурсів, активна фаза протидії і відновлення поголів'я.

Лише 50% виробників довіряє компетентному органу).

Офіційний ветеринарний контроль

процедура отримання Ветеринарною службою даних про місцезнаходження *тварин*, особи їх власника або утримувача, що дозволяє їй в разі необхідності вжити відповідних заходів з охорони здоров'я *тварин*. Це не виключає інших сфер відповідальності Ветеринарної служби, в числі яких безпека харчових продуктів.

(Ветеринарний контроль в Україні проводиться постійно (щоденно - через офіційних лікарів)).

Термінологія (МЕБ)

4

Нагляд

комплекс систематичних і довготривалих операцій по збору, узагальненню та аналізу ветеринарно-санітарної інформації, включаючи її своєчасне поширення для оперативного прийняття належних заходів.

(Ветеринарний нагляд в Україні проводиться періодично (планові перевірки - письмове попередження) - мораторій ще діє! Україна ще не в ЄС і відмінено намір до вступу).

Управління здоров'ям тварин

система оптимізації фізичного і поведінкового здоров'я і благополуччя тварин. Управління здоров'ям тварин включає профілактику хвороб, лікування тварин і контроль хвороб і різних порушень, що стосуються тварини зокрема або в складі стада, а також письмову констатацію хвороб, поранень, смертельних випадків і можливого медикаментозного лікування.

Хвороба, що підлягає обліку

хвороба, інфекція або Інфестація, включена до статті 1.2.3. після затвердження Всесвітньою асамблеєю делегатів МЕБ.

Термінологія (МЕБ)

5

Хороші виробничі практики

методи виробництва і контролю, визнані
Компетентним органом як такі, що забезпечують якість
продукту.

(Україна учасник ВТО і має зобов'язання імплементувати 5 ключових директив (рамкові директиви і регламенти). До грудня 18 року - можливе внесення змін. Набуття чинності - з 2026 року.

Акцент робиться на принцип безпечності і простежуваності. Єдиний державний реєстр тварин. Кабінет власника тварини. Сертифікат про введення в дію об'єкта. Проектно-кошторисна документація - або звіт про введення в експлуатацію (експлуатаційних дозвіл). Уже сьогодні 65% споживачів бажають знати походження і стан здоров'я тварин продукцію яких вони споживають).

Перелік хвороб, інфекцій та інвазії, включених до списку МЕБ, в 2018 році

6

Рішення, Міжнародного Комітету і рекомендації, регіональних комісій доручили МЕБ створити **єдиний список МЕБ хвороб наземних і водних тварин обов'язкових до нотифікації**, на заміну колишніх Списків **A** і **B** (*особливо небезпечних – трансмісивних хвороб*).

Метою створення єдиного списку є відповідність термінології санітарної та фітосанітарної угоди Світової організації торгівлі – Кодексу Наземних та Водних тварин, класифікуючи хвороби як особливі небезпеки та надаючи всім переліченим хворобам однакової важливості у міжнародній торгівлі.

З 2006 року цей перелік регулярно переглядається Всесвітньою асамблеєю делегатів на щорічній Загальній сесії, і новий список набирає чинності з 1 січня наступного року.

У **2018** році цей список включає **117** інфекційних та інвазійних хвороб тварин.

Перелік хвороб, інфекцій та інвазії, включених до списку МЕБ, в 2018 році

7

Хвороби спільні для кількох видів тварин	Хвороби та інфекції худоби
Альвеококоз	Анаплазмоз
Блутанг	Бабезіоз
Бруцельоз	Вірусна діарея
Вольфартіоз (личинки мух)	Геморагічна септицемія
Енцефаломієліт коней (східний)	Губкоподібна енцефалопатія
Епізоотична геморагічна хвороба	Заразний вузликовий дерматит
Ехінококоз	Інфекційна плевропневмонія
Кохліоміаз (личинки мух)	Інфекційний ринотрахеїт / пустульозний вульвовагініт
Кримсько-Конго геморагічна лихоманка	Кампілобактеріоз
Кудріоз (серцева водянка)	Лейкоз
Лихоманка Q	Трипаносомози
Лихоманка Ріфт-Валлі	Трихомоноз
Лихорадка Західного Нілу	Тропічний тейлеріоз
Паратуберкульоз	Туберкульоз
Сибірка	
Сказ	
Сурра	
Трихінельоз	
Туляремія	
Хвороба Ауєскі	
Чума великої рогатої худоби	
Японський енцефаліт	
Ящур	

ПЕРЕЛІК особливо небезпечних (карантинних) хвороб тварин в Україні

1. Африканська чума свиней
2. Везикулярна хвороба свиней
3. Везикулярний стоматит
4. Віспа овець та кіз
5. Інфекційна (контагіозна) плевропневмонія великої рогатої худоби
6. Катаральна гарячка овець
7. Класична чума свиней
8. Ньюкаслська хвороба
9. Сибірка
10. Чума (високопатогенний грип) птиці
11. Чума великої рогатої худоби
12. Чума дрібних жуйних
13. Ящур

ГЛАВА 4.3. ЗОНУВАННЯ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ

Вступ

У *Наземному кодексі* терміни «зонування» і «районування» трактуються однаково і мають таке саме значення.

Отримання і підтримка статусу благополуччя із будь-якої *хвороби* на всій території країни має бути кінцевою метою всіх країн-учасниць МЕБ.

Беручи до уваги складність отримання і підтримки статусу благополуччя по будь-якій *хворобі* на всій території країни, і в першу чергу, по *хворобах*, занесення яких важко контролювати заходами прикордонного контролю, Країни-учасниці МЕБ можуть встановлювати і підтримувати в межах своєї державних кордонів *субпопуляції* (групи тварин) з особливим ветеринарно-санітарним статусом.

Такі *субпопуляції* можуть відокремлюватися географічними бар'єрами (природними або штучними), або ж, за наявності особливих умов - шляхом створення особливих систем організації виробництва.

Зонування і компартменталізація - це процедури, що запроваджуються країною відповідно до положень цього розділу з метою визначення на своїй території *субпопуляцій*, що характеризуються особливим ветеринарно-санітарним статусом - з профілактичною метою або для *міжнародної торгівлі*.

ГЛАВА 4.3. ЗОНУВАННЯ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ

10

Якщо *зонування* застосовується по відношенню до *субпопуляцій*, що виділяються з урахуванням головним чином географічних критеріїв (беручи до уваги природні, штучні або законодавчі), то *компаратменталізації* піддають *субпопуляції*, що визначаються головним чином на основі таких критеріїв, як системи виробництва та вирощування з урахуванням принципів біологічної безпеки.

На практиці географічні умови, відповідна організація господарювання і *плани біологічної безпеки*, відіграють важливу роль при застосуванні обох принципів.

ГЛАВА 4.3. ЗОНУВАННЯ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ

11

Однією з практичних форм застосування зонування є створення зон *стримування*. У разі виникнення локального *спалаху* будь-якої хвороби в країні чи зоні, що мала до цього моменту статус благополучної, щоб звести до мінімуму наслідки спалаху на решту території країни або *зони*.

Мета цього розділу - допомогти країнам-учасницям МЕБ, які бажають встановити та підтримувати різні *субпопуляції* на своїй території, застосовувати принципи *компаратменталізації* та *зонування*.

Ці принципи мають застосовуватися відповідно до заходів, описаних в розділах, присвячених конкретним *хворобам*.

ГЛАВА 4.3. ЗОНУВАННЯ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ

12

Цей розділ також описує процес, за допомогою якого ділові партнери можуть досягти офіційного визнання *субпопуляцій*. Цей процес буде більш ефективним, якщо торгові партнери визначать параметри та досягнуть угоди про необхідні заходи ще до початку *спалаху хвороби*.

Перед імпортом *тварин* чи продуктів тваринного походження країні-імпортеру необхідно впевнитися, що *стан здоров'я тварин* буде належним чином забезпечений.

У більшості випадків регулювання імпорту базується, на оцінці ефективності санітарних заходів, що застосовуються *країною-експортером* на її кордонах та території.

Підтримуючи безпеку *міжнародної торгівлі*, *зонування* та *компаратменталізація* територій сприяють контролю та викоріненню *хвороб* на територіях Країн-учасниць МЕБ.

ГЛАВА 4.3. ЗОНУВАННЯ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ

13

Зонування може заохочувати більш ефективне використання ресурсів у певних частинах країни, і компартменталізація може дозволити ізолювати *субпопуляцію* від інших домашніх або *диких тварин* за допомогою заходів біобезпеки.

Концепція *зони* не забезпечує такого підходу, оскільки будується виключно на географічному розподілі.

У разі *спалаху хвороби*, компартменталізація може допомогти у встановленні епізоотичних зв'язків між *субпопуляціями* або в застосуванні надійних стандартних методів біологічної безпеки, незважаючи на різноманітні географічні умови, а також полегшити контроль та боротьбу з *хворобами* і/або не допустити призупинення *міжнародної торгівлі*.

ГЛАВА 4.3. ЗОНУВАННЯ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ

14

Зонування та компартменталізація не застосовуються до всіх хвороб, тому, відповідно, слід встановлювати спеціальні вимоги до конкретної хвороби, щодо якої застосування цієї концепції визнано доцільним.

Країни-учасниці МЕБ, які бажають відновити статус зони чи компартменту (окремої території), вільної від конкретної хвороби після спалаху хвороби, мають дотримуватися рекомендацій, описаних у відповідних розділах Наземного кодексу.

ГЛАВА 4.3. ЗОНУВАННЯ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ

15

Стаття 4.3.2.

Загальні положення

Ветеринарна служба країни-експортера, яка, на своїй території, створює зону чи компартмент з метою міжнародної торгівлі, має чітко визначити субпопуляцію згідно рекомендацій відповідних розділів Наземного кодексу, в т.ч. тих, що стосуються нагляду, а також ідентифікації та простежуваності тварин в продовж всього виробничого циклу.

Ветеринарна служба країни-експортера має бути готова довести Ветеринарній службі країни-імпортера підстави, що дозволяють їй претендувати на надання певній зоні або компартменту особливого ветеринарно-санітарного статусу.

ГЛАВА 4.3. ЗОНУВАННЯ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ

16

Процедури, що використовуються для встановлення і підтримки особливого *ветеринарно-санітарного статусу певної зони або компартменту*, залежать від епізоотології конкретної *хвороби* (зокрема, від наявності певних видів сприйнятливих *диких тварин* і їх ролі), факторів навколишнього середовища, заходів біобезпеки що запроваджуються в ній.

Повноваження, організація та інфраструктура *Ветеринарної служби*, включаючи *лабораторії*, мають бути чітко задокументовані відповідно до положень розділу *Наземного кодексу*, щодо оцінки стану служби, щоб продемонструвати гарантії надійної ізоляції *зони або компартменту*.

ГЛАВА 4.3. ЗОНУВАННЯ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ

17

Остаточну відповідальність за внутрішню і зовнішню торгівлю несуть *Ветеринарні органи* країни.

У тому, що стосується підтримки *ветеринарно-санітарного статусу* конкретної популяції *тварин*, терміни «імпортувати», «імпорт» і «імпортовані тварини та тваринницька продукція», що використовуються в *Наземному кодексі*, застосовні як до імпорту в будь-яку країну, так і в щодо переміщення *тварин* і тваринницької продукції в *зону* або *компартмент*. Ці переміщення мають підлягати відповідним заходам, покликаним захищати *ветеринарно-санітарний статус* даної *зони* або *компартменту*.

ГЛАВА 4.3. ЗОНУВАННЯ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ

18

Країна-експортер має бути готова довести на підставі докладної документації, що надається *країні-імпортеру*, що вона дійсно виконала рекомендації *Наземного кодексу* по створенню і підтриманню *зони* або *компартменту*.

Країна-імпортер зобов'язана визнавати існування *зони* або *компартменту*, коли в них виконуються належні заходи, рекомендовані *Наземним кодексом*, і коли *Ветеринарні органи країни-експортера* підтверджують реальне виконання цих заходів.

ГЛАВА 4.3. ЗОНУВАННЯ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ

19

Країна-експортер має провести оцінку необхідних і наявних засобів для створення і підтримання зони або компартменту для міжнародної торгівлі, в даному випадку маються на увазі людські та фінансові ресурси, і технічна готовність *Ветеринарної служби* (а також промислового сектора і систем виробництва, коли мова йде про компартмент), включаючи *нагляд*, контроль та діагностику *хвороби*.

Біологічна безпека і *нагляд* є важливими компонентами *зонування і компартменталізації*, їх запровадження вимагає співпраці тваринницької галузі з *Ветеринарними службами*.

ГЛАВА 4.3. ЗОНУВАННЯ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ

20

Обов'язки сектору тваринництва запровадження та підтримання заходів біологічної безпеки, документування переміщень *тварин* і обслуговуючого персоналу, а також їх реєстрацію, розробку схеми гарантії якості, моніторинг ефективності вжитих заходів, документування заходів по виправленню недоліків, ведення *нагляду*, швидке висвітлення фактів і ведення реєстрів у доступній формі.

Ветеринарна служба зобов'язана видавати сертифікати для переміщення *тварин*, **проводити регулярне документоване інспектування виробничих приміщень, проводити заходи біологічної безпеки, вести реєстри і процедури *нагляду*.**

Ветеринарна служба відповідальна за *нагляд*, моніторинг, звітність та лабораторну діагностику хвороб у лабораторії або контроль усіх цих операцій.

ГЛАВА 4.3. ЗОНУВАННЯ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ

21

Стаття 4.3.3.

Правила визначення та встановлення зони або компартменту (в т.ч. визначення зон стримування і захисту).

Крім вищезначених положень, встановлюючи *зону* або *компартмент*, Країна-учасниця МЕБ має опиратись на наступні принципи:

1. **Розміри зони** і її географічні межі мають бути визначені *Ветеринарними органами* з урахуванням природних, штучних і/або легальних меж, про що повинно бути відкрито повідомлено по офіційних інформаційних каналах.
2. **Зона захисту** може бути встановлена для охорони ветеринарного статусу *вільної* від хвороби країни або *зони*, в випадку, коли вона межує з країною чи *зоною* з іншим ветеринарним статусом.

Заходи для недопущення занесення збудників хвороб і забезпечення раннього виявлення мають плануватися з урахуванням епізоотології *хвороби*.

ГЛАВА 4.3. ЗОНУВАННЯ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ

22

Ці заходи мають передбачати посилення процедур щодо контролю переміщень і нагляду, що можуть включати наступне:

- *ідентифікація* та можливість *простежити тварин* впродовж всього виробничого циклу для забезпечення в *зоні захисту* чіткого розпізнавання різних груп *тварин*;
- *вакцинація* усього поголів'я або *тварин*, які можуть бути сприйнятливими до хвороби;
- дослідження і/або *вакцинація тварин*, що підлягають переміщенню;
- спеціальні процедури відбору, відправки та аналізу досліджуваних зразків;
- посилення процедур біологічної безпеки, в тому числі очищення і *дезінфекції транспортних засобів*, та встановлення обов'язкових маршрутів;
- спеціальний нагляд за сприйнятливими *дикими тваринами* і *переносниками*;
- проведення кампаній інформування громадськості, сільськогосподарських виробників, оптових постачальників, мисливців і *ветеринарних фахівців*.

ГЛАВА 4.3. ЗОНУВАННЯ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ

Вищезначені заходи можуть бути запроваджені на всій території благополучної зони, або в окремих районах - в межах чи за межами благополучної зони.

3. У випадку спалаху хвороби в країні чи зоні, раніше вільних від хвороби, з метою торгівлі може бути встановлена зона стримування. Створення зони стримування має бути швидким, при цьому береться до уваги, наступне:

- а) Призупинення переміщення *тварин* та інших *товарів* відразу після повідомлення про підозру на хворобу. Після підтвердження *інфекції* проводять епізоотичне розслідування (відстеження походження та тенденції розвитку), щоб упевнитися, що всі *випадки* локалізовано у зоні стримування. Потрібно ідентифікувати первинний *спалах хвороби*, провести розслідування ймовірного джерела *спалаху* і виявити епізоотичний зв'язок між усіма *випадками*.

ГЛАВА 4.3. ЗОНУВАННЯ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ

24

- b) Для боротьби з хворобою слід застосувати стратегію вимушеного забою чи іншу ефективну стратегію контролю. Популяції сприйнятливих тварин у зоні стримування мають бути чітко ідентифіковані. На решті території країни або зони обов'язковим є посилення *нагляду* (пасивного і спеціального) згідно з положеннями Розділу 1.4. Результати *нагляду* мають свідчити про відсутність ознак *інфекції*.
- c) Для недопущення поширення *інфекції* із зони стримування на решту території країни або зони слід керуватись заходами по конкретній хворобі (згідно положень відповідних розділів), включаючи постійний *нагляд* у зоні стримування.
- d) Для створення належної зони стримування, потрібно довести, що нових випадків хвороби не було виявлено впродовж мінімум двох інкубаційних періодів, починаючи з дати виявлення останнього випадку.

ГЛАВА 4.3. ЗОНУВАННЯ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ

- e) Статус *вільної від хвороб тварин зони* буде призупинено за межами *зони стримування* до затвердження її кордонів, але статус цих секторів може бути відновлено після того, як буде чітко встановлено *зону стримування*, незалежно від положень розділу, що стосується даної хвороби.
- f) В *зоні стримування* робота має бути організована таким чином, щоб можна було довести, що *товари*, призначені для *міжнародної торгівлі*, походять із секторів, розташованих за межами *зони стримування*.
- g) Для відновлення статусу благополуччя *зони стримування*, застосовуються положення розділу, що стосуються цієї хвороби.

ГЛАВА 4.3. ЗОНУВАННЯ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ

4. Фактори, на підставі яких створюються *компартменти*, мають бути встановлені *Ветеринарними органами* на основі відповідних критеріїв (біологічна безпека при виробництві та вирощуванні). Ці дані мають бути оприлюднені через офіційні джерела інформації.
5. Приналежність *тварин* та *стад* до субпопуляцій, доводиться наявністю епізоотичних бар'єрів, що відокремлюють їх від інших *тварин* і факторів, що несуть в собі *ризик хвороби*. *Ветеринарні органи* зобов'язані детально документувати відповідні заходи ідентифікації *субпопуляцій*, прийняті в *зоні* або *компартменті*, щоб гарантувати встановлення та підтримку *ветеринарно-санітарного статусу* завдяки виконання *плану біологічної безпеки*.

ГЛАВА 4.3. ЗОНУВАННЯ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ

27

Заходи по отриманню та підтриманню індивідуального ветеринарно-санітарного статусу зони або компартменту мають бути адаптовані до конкретних характеристик зони або компартменту, залежно від епізоотології конкретної хвороби, факторів навколишнього середовища, ветеринарно-санітарного статусу тварин в прилеглих секторах, заходів біобезпеки (в числі яких: контроль переміщень, використання природних і штучних кордонів, просторова ізоляція тварин, а також практики торгівлі і вирощування) та нагляду за хворобами.

ГЛАВА 4.3. ЗОНУВАННЯ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ

28

б. Тварини, що знаходяться у встановленій зоні або компартменті, мають бути ідентифіковані так, щоб можна було відстежити їх переміщення. Відповідно до системи господарювання ідентифікація може бути як груповою (на рівні стада), так і індивідуальною (на рівні окремої тварини). Всі переміщення тварин в або із зони, чи компартменту мають бути відповідно задокументовані та контрольовані. Наявність дієвої системи ідентифікації тварин є необхідною умовою оцінки функціональності зони або компартменту.

ГЛАВА 4.3. ЗОНУВАННЯ І КОМПАРТМЕНТАЛІЗАЦІЯ

7. В плані біобезпеки, що діє в будь-якому *компартменті*, має бути описана співпраця між відповідним сектором та *Ветеринарним органом*, а також розподіл відповідальності між ними. Також мають бути описані стандартні операційні процедури надання доказів, що *нагляд* реально здійснюється, а *системи ідентифікації та простежуваність тварин* впродовж всього виробничого циклу та методи господарювання відповідають тим, що встановлені для *компартмента*. Окрім відомостей, стосовно контролю переміщень *тварин*, *план біологічної безпеки* має включати: реєстраційні журнали продуктивності *поголів'я*, походження кормів для *тварин*, результатів *нагляду*, реєстр вибуття/прибуття тварини з/в господарство, журнал реєстрації відвідувачів, важливі факти (смертність і захворюваність, лікарські засоби, *вакцинація*), документація про навчання персоналу, а також будь-які інші критерії, необхідні для оцінки *ризиків*. Необхідна інформація може відрізнятися залежно від виду *тварин* і конкретної *хвороби*. В плані біобезпеки має бути зазначено, яким чином здійснюється перевірка виконання означених заходів **з метою регулярної переоцінки *ризиків* і приведення заходів у відповідність з її результатами.**

Детальніше:

30

Кодекс здоров'я наземних тварин [Том I](#) і [Том II](#) 2016 р.
(російською)

представлений на спеціалізованому
інформаційному ресурсі

www.asf.vet.ua

Головна сторінка - ІНШІ ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ
ТА РЕСУРСИ

Додаткова інформація в розділі: **РЕСУРСИ ПРОЕКТУ**

Дякую за увагу.